

מבחן בית בקורס "מוסר ועסקים"

ת"ז:

1. שאלה 1

א. חולשה של השוק – לא הכל נלקח בחשבון

חולשה זו של השוק היא שלא כל העלויות שמעורבות בעסקה מסוימת אכן מקבלות ביטוי במחיר.¹ יכולות להיות לדוגמה השפעות חיצוניות שליליות, כמו זיהום שנוצר כחלק מהיצור, שלא היצרן (זה שמייצר את המוצר ומזהם תוך כדי) ולא הצרכן (שעשוי לגור במקום רחוק מאד מהמפעל ולא להיות מושפע מהזיהום), משלמים עבורו. זהו כשל שוק – השוק בפני עצמו "מכיר רק שערי חילופין חיוביים", כלומר, אינו מסוגל להטיל קנסות שיגרמו ליצרנים לנסות להפחית את הנזק. בשנים האחרונות הבעיה הזאת התעוררה בקנה מידה רחב מאד לאחר שהתברר שהנזק הסביבתי שהיצור גורם עשוי להיות גדול בהרבה ממה שחשבו – לא מדובר רק במקרים יוצאי דופן אלא למעשה כמעט כל תהליך ייצור גורם זיהום מסוים בכך שהוא פולט לאטמוספירה פחמן, מה שמביא להתחממות גלובאלית. הפתרון שהוצע לכך הוא מיסוי מיוחד שיוטל על מפעלים במטרה להביא אותם לצמצם את פליטת הפחמן. לכאורה זהו פתרון טוב לחולשה הזאת של השוק, אבל יש לשים לב לשתי נקודות כאן. ראשית, זה לא פתרון שבא מתוך השוק, אלא מהממשלה. שנית, במבנה הנוכחי של השוק החופשי, מומחים טוענים שגם צעד חיובי כמו מיסוי פחמן עשוי להיות בעייתי, כל עוד לא לווה בצעדים נוספים. מה יהיו הצעדים האלו היא שאלה נפרדת, אבל בכל מקרה, מדובר יהיה בצעדים שקשורים למדיניות ממשלתית, ושאינם מסתמכים על השוק החופשי בלבד.²

ב. חולשה של החוק – לשון החוק כללית

החוק מנסה להיות תמציתי ככל האפשר. אחת הבעיות שמתעוררות מכך היא שלעיתים קורה שהחוק אינו מספיק חד-משמעי, ואפשר לפרש אותו בדרכים שונות. במצב זה של "פרצה בחוק" המגמה היא להקל על האזרחים ולפרש את החוק לטובתם ולהמעיט בענישה. אבל הפרוש של זה הוא שאנשי עסקים יעשו ככל שביכולתם כדי לנצל את הפרצה הזאת – בחישוב של "עלות-תועלת", שווה להם להפר את החוק, בידיעה שהם לא יענשו על כך.³

זה מה שקרה בישראל בעקבות חוק המזון. החוק מחייב רשתות מזון לקבל אישור מרשות התחרות כדי לפתוח סניפים גדולים באזורים ריכוזיים, כדי למנוע מצב שבו רשת אחת משתלטת על האזור. אבל רשת "שופרסל" הבינה שיש בחוק פרצה שמאפשרת לה לרכוש חנויות מכולת קיימות, בלי צורך באישור של רשות התחרות, ולהסב אותן לחנות "שופרסל". החוק לא אסר במפורש על הסוג הזה של הקמת חנויות, וחברת "שופרסל" ניצלה את הפרצה הזאת, ויצרה בדיוק את המצב שהחוק רצה למנוע.⁴

¹ אביבה גבע, **מוסר ועסקים: מקבילים נפגשים**. סדרת פרסומי המרכז לאתיקה בירושלים, 2011. עמ' 42.
² שני אשכנזי, אם ישראל לא תנקוט צעדים משלימים, מיסוי הפחמן יהיה צעד מזהם ויקר. גלובס, 28.07.2021.
<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001379855>

³ גבע, מוסר ועסקים, עמ' 94.
⁴ עדי דברת-מזריץ, זו הצעה שאי אפשר לסרב לה: שופרסל מנצלת פרצה בחוק – וכובשת את השכונה. דה-מרקר, 27.07.21.
<https://www.themarker.com/consumer/premium-1.10036527?lts=1634733471152>

2. שאלה 2.

בתחילת החודש התפרסם בעולם כולו ראיון שנתנה עובדת בכירה לשעבר ברשת החברתית "פייסבוק", ובו היא מספרת על בעיות שונות שהיא נתקלה בהן בזמן שעבדה בחברה.⁵ התלונה העיקרית שלה היתה "היא ניגוד אינטרסים בין מה שהיה טוב לציבור, ומה שהיה טוב עבור פייסבוק", אמרה, "ופייסבוק העדיפה שוב ושוב את האינטרסים שלה - להרוויח עוד כסף". בין השאר, היא סיפרה שפייסבוק משקרת כשהיא טוענת שהיא פועלת בתוקף נגד הסתה, אלימות ומידע כוזב. לטענתה, פייסבוק ידעה היטב שהיא גורמת נזקים, לדוגמא במקרה של הסתה פוליטית שהביאה לאלימות, ולמרות שהיו לה כלים למנוע זאת, היא בחרה שלא לעשות זאת על מנת לא לפגוע ברווחים.

א. חשיבה מוסדית מול חשיבה מוסרית.

ישנם כמה פרמטרים שלפיהם אפשר להבדיל בין שני סוגי החשיבה האלה:⁶

גישה פרגמטית מול גישה מוסרית - גישה פרגמטית פרושה שהחברה רוצה לשמור על הרווחים שלה, ומוכנה לשם כך גם לפגוע ברווחים שלה באופן מוגבל, על מנת למנוע פגיעה גדולה יותר. החברה לא רוצה לשפר את ההתנהגות שלה מעבר למה שהחוק או דעת הקהל דורשים. חשיבה מוסרית לעומת זאת פרושה שהחברה רוצה לפעול באופן מוסרי, לאו דווקא משיקולים עסקיים. היא לא משנה את ההתנהלות שלה בשביל מטרה עסקית אלא מוסרית.

המקרה שמתואר בכתבה הוא למעשה בדיוק ההבדל בין חשיבה מוסדית לחשיבה מוסרית. הנהלת פייסבוק ידעה מה עליה לעשות, וגם עשתה זאת במשך זמן קצר, כדי להימנע מלחץ פוליטי. ההתנהגות שלה נבעה אך ורק משיקולים עסקיים. ברגע שהחשש מהפעולה הפוליטית נגד פייסבוק ירד, היא חזרה לדרכיה הישנות, שהיה ידוע בברור שהן גורמות לאלימות פוליטית. זאת בדיוק הביקורת שהעובדת לשעבר מפנה נגד פייסבוק.

אחריות מוגבלת לעומת אחריות מוחלטת - בחשיבה המוסדית, האחריות של כל גורם בחברה ושל החברה בעצמה מוגבלת מאד. האחריות של העובדים בחברה היא לפעול בהתאם למדיניות החברה והדרישות שלה, והאחריות של החברה היא לפעול לפי החוק בלבד. כל עוד היא שומרת על החוק, אין מה לבוא אליה בטענות. זאת כל האחריות שלה. אחריות מוחלטת לעומת זאת פרושה שכל גורם נושא באחריות לכל התוצאות של המעשים שלו.

⁵ עובדת לשעבר בפייסבוק: "החברה תיעדפה רווח על פני בטיחות". דה-מרקר, 4/10/2021. <https://www.themarker.com/wallstreet/premium-1.10264104>

⁶ גבע, מוסר ועסקים, פרק ז'.